

B I B L I O T E C A
H I S P A N I C Ă
A I N S T I T U T U L U I
C E R V A N T E S

 Instituto Cervantes

 UNIVERSITATEA DIN
BUCUREȘTI
— VIRTUTE ET SAPIENTIA —

*Esta obra se ha editado y publicado con la colaboración exclusiva
del Instituto Cervantes de Bucarest.*

Această lucrare a fost editată și publicată cu sprijinul financiar
al Institutului Cervantes din București.

Născut la 9 mai 1883 la Madrid, filozoful și eseistul José Ortega y Gasset făcea parte dintr-o familie cu tradiții liberale (tatăl său era directorul unui cotidian democrat, *El Imparcial*). A urmat cursurile colegiului iezuit de la Miraflores del Palo (Málaga), apoi dreptul și filozofia la Universitatea din Deusto (Bilbao), organizată tot de ieziți, încheindu-și studiile în 1902, la Universitatea Centrală din Madrid. A cultivat o prietenie strânsă, dar accidentată cu Miguel de Unamuno (din 1903). Și-a obținut doctoratul în filozofie în 1904, cu teza *Spaimele anului 1000*. Între 1905 și 1908 a făcut stagii de studiu la câteva universități din Germania: Leipzig (unde preda Simmel), Berlin și, în fine, Marburg (va reveni aici și în 1911), unde profesau Hermann Cohen și Paul Natorp; a fost coleg și prieten cu Nicolai Hartmann, Paul Scheffer și Heinz Helimsoeth. A fost profesor la Escuela Superior del Magisterio (1908–1910), iar din 1910 a predat vreme de 25 de ani metafizică la Universitatea din Madrid. În 1914 a fondat Liga de Educación Política Española (cu Manuel García Morente, Antonio Machado, Ramiro de Maeztu, Ramón Pérez de Ayala, Manuel Azaña etc.). În același an a devenit membru al Real Academia de Ciencias Morales y Políticas. În 1915 a fondat revista *España* (cu Azorín, Eugenio d'Ors etc.), apoi *El Sol*, iar în 1923, *Revista de Occidente* și *Biblioteca de Ideas del siglo XX*. În 1929 a demisionat temporar de la catedră, în semn de protest față de dictatura lui Miguel Primo de Rivera. În 1930 s-a alăturat, împreună cu Miguel de Unamuno, Gregorio Marañón, Pérez de Ayala etc., mișcării republicane, iar un an mai târziu a devenit deputat de León în Parlamentul republican. Din 1932 s-a retras treptat din politică. La izbucnirea Războiului Civil (august 1936) s-a refugiat succesiv în Franța, Argentina și Portugalia. În 1946 a revenit definitiv la Madrid, evitând orice colaborare cu Franco. În 1948 a întemeiat, împreună cu discipolul său Julián Marías, Instituto de Humanidades. În 1949 a participat la centenarul Goethe de la Aspen (Colorado) și în același an (august-septembrie) a ținut conferințe la Berlin, Hamburg și Stuttgart, apoi (1951–1954) la Edinburgh, Darmstadt, Baden Baden și München. A fost sărbătorit solemn în 1953. A murit la Madrid, la 17 octombrie 1955.

JOSÉ ORTEGA Y GASSET

MEDITAȚII
DESPRE
DON
QUIJOTE

GÂNDURI
DESPRE
ROMAN

Prefață și revizuirea traducerii
de Mianda Cioba

Traducere din spaniolă, note și tabel cronologic
de Andrei Ionescu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Georgeta-Anca Ionescu
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

José Ortega y Gasset
Meditaciones del Quijote
Ideas sobre la novela
© Herederos de José Ortega y Gasset

© HUMANITAS, 2024, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Ortega y Gasset, José
Meditații despre Don Quijote – Gânduri despre roman /
José Ortega y Gasset; pref. și reviz. trad. de Mianda Cioba;
trad. din spaniolă, note și table chronologic de Andrei Ionescu. –
București: Humanitas, 2024
ISBN 978-973-50-8487-5
I. Cioba, Mianda (pref. ; trad.)
II. Ionescu, Andrei (trad.)
82.09

NIPO 110-24-027-6

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Colecția Biblioteca Hispanică a Institutului Cervantes este realizată de un colectiv de profesori și traducători, specialiști în limbi și literaturi hispanice de la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București (Mianda Cioba, Anca Crivăț, Oana-Dana Balaș, Mioara Angheluță, Melania Stancu și Alexandru M. Călin), sub coordonarea unui comitet științific internațional din care fac parte: Alexander Baumgarten (Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca), Emilio Blanco (Universitatea Complutense din Madrid), Cristina Castillo Martínez (Universitatea din Jaén), Santiago García Gutiérrez (Universitatea din Santiago de Compostela), Cătălina Iliescu (Universitatea din Alicante), Santiago López Martínez-Morás (Universitatea din Santiago de Compostela), Viorica Pătea (Universitatea din Salamanca), Fernando Sánchez Miret (Universitatea din Salamanca), Joan Santanach (Universitatea din Barcelona), Juan Miguel Valero Moreno (Universitatea din Salamanca), Margarita Santos Zas (Universitatea din Santiago de Compostela), Ilinca Țăranu Ilian (Universitatea de Vest din Timișoara).

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Traducerea eseului *Meditații despre Don Quijote*, urmată de aceea a *Gândurilor despre roman*, ambele publicate în 1973, s-a realizat după ediția din 1966 a volumelor I și al III-lea ale *Operele complete*, sau după alte ediții anterioare și identice, publicate între 1947 și 1966.*

Notele de subsol din traducerea românească din 1973 recuperează notele autorului, propun tălmăciri din limbile numeroaselor citate pe care le integrează cele două eseuri, altele decât limba spaniolă, și furnizează informație esențială istorico-literară despre autori spanioli și opere canonice pomenite în argumentare. Pentru aparatul critic am utilizat și ediția comentată a lui Julián Marías, publicată la Editura Cátedra din Madrid, în 1984, considerată, prin amplitudinea comentariului și bogăția informației istorice, ca fiind ediția canonică a eseului lui Ortega**). Aceasta nu numai că reproduce toate detaliile edițiilor din 1966 ale volumelor pomenite mai sus din *Operele complete*, ci le și confruntă cu actualitatea cercetării operei lui Ortega și introduce corecturi și obiecții. Pornind de la acestea din urmă, au fost inserate și câteva note ale editorului (marcate prin precizarea „n.m. – M.C.“). Am păstrat caracterul notelor și am clarificat proveniența lor, marcând în consecință notele care îi aparțin lui Ortega y Gasset

---

*) José Ortega y Gasset, „Meditaciones del Quijote“, în *Obras Completas*, tomo I (1902–1916), *Revista de Occidente*, Madrid, 2^a, 1966^a; José Ortega y Gasset, „Ideas sobre la novela“, în *Obras Completas*, tomo III (1917–1928), *Revista de Occidente*, Madrid, 6^b, 1966^b.

***) José Ortega y Gasset, *Meditaciones del Quijote* (Julián Marías ed.), Cátedra–Letras Hispánicas, Madrid, 1984.

(numerotate cu asterisc) și notele editorului (scrise între paranteze drepte [M.C.]), în vreme ce toate celelalte, cele mai multe, cărora nu li se precizează originea îi aparțin traducătorului și sunt numerotate cu cifre arabe.

Considerând că acea coerență interioară pe care o evocam mai sus este mai importantă decât eventuale schimbări care ar fi putut să elimine unele semne ale trecerii timpului, am ales să nu intervinim decât minimal în textul traducerii, pentru adaptări ortografice și îndreptări formale. Pe de altă parte, ar fi inexact să pretindem că unele dintre alegerile pe care le face traducătorul versiunii din 1973 s-ar impune cu necesitate oricui ar traduce astăzi *Meditațiile* lui Ortega. Nu ne îndoim însă că procedând altfel am fi primit în schimb un alt Ortega, poate mai actualizat, dar cu siguranță mai puțin autentic, și credem că un nou echilibru între actualitate și autenticitate ar putea să devină țelul unei apropiate retraduceri.

MEDITAȚII
DESPRE
DON QUIJOTE

CITITORULE...

Sub titlul *Meditații*, acest prim volum anunță câteva eseuri cu ceva învățăminte pe care le va publica un profesor de filozofie *in partibus infidelium*. Unele tratează – ca această serie de *Meditații despre Don Quijote* – teme de prim rang; altele abordează teme mai modeste; câteva se ocupă de teme mărunte; toate, în mod direct sau indirect, se referă în ultimă instanță la împrejurări spaniole. Aceste eseuri constituie pentru autor – ca și catedra, ziarul sau politica – diverse moduri de a exercita una și aceeași activitate, de a exprima unul și același sentiment. Nu am pretenția ca această activitate să fie recunoscută drept cea mai importantă din lume; mă consider îndreptățit în fața mea la gândul că este singura de care sunt capabil. Sentimentul care mă mână spre ea este cel mai viu din câte aflu în inimă. Reînviind frumosul nume pe care-l folosește Spinoza, eu i-aș spune *amor intellectualis*. Este vorba deci, cititorule, de câteva eseuri de iubire intelectuală.

Sunt lipsite cu desăvârșire de valoare informativă; nu sunt nici rezumate – sunt mai curând ceea ce un umanist din secolul al XVII-lea ar fi numit „mântuiri“. Încerc în ele următorul lucru: să duc un fapt dat – un om, o carte, un tablou, un peisaj, o eroare, o durere – pe drumul cel mai scurt la plenitudinea înțelesului său. Să așez materialele de tot felul pe care viața, în mișcarea ei neconținută de flux și reflux, ni

le aruncă la picioare ca pe niște rămășițe nefolositoare ale unui naufragiu, într-o asemenea poziție, încât lumina soarelui, căzând asupra lor, să producă nenumărate reverberații.

În fiecare lucru există un indiciu al unei posibile plenitudini. Un suflet deschis și nobil va simți ambiția de a-l perfecționa, de a-l ajuta să ajungă la plenitudine. Aceasta este iubirea adevărată – iubirea pentru perfecțiunea obiectului iubirii.

În tablourile lui Rembrandt se întâmplă de multe ori ca un ștergar alb sau gri, un obiect casnic grosolan să fie învăluit într-o atmosferă luminoasă și iradiantă pe care alți pictori o creează numai în jurul capetelor de sfinți. E ca și cum ne-ar spune cu o muștrare blajină în glas: „Binecuvântate fie lucrurile! Iubiți-le, iubiți-le!“ Fiecare lucru este ca o zână ce-și înveșmântează în sărăcie și modestie comorile interioare, este ca o fecioară pe care trebuie s-o iubești ca s-o faci să rodească.

„Mântuirea“ nu echivalează cu lauda sau ditirambul; poate cuprinde critici aspre. Important e ca tema să fie pusă în legătură cu fluxul elementar al spiritului, cu motivele clasice ale meditației omului. Odată împletită cu ele, tema este transfigurată, transformată, „mântuită“.

În consecință, pe sub pământul spiritual al acestor eseuri, pământ uneori pietros și arid, curge o doctrină a iubirii, asemeni unui râu ce susură ușor, abia simțit, de parcă s-ar teme să nu fie auzit prea tare.

Bănuiesc că, din pricini necunoscute, în sufletul spaniolilor s-a cuibărit de multă vreme ura, care s-a întărit înarmându-se până-n dinți și se războiește acum cu întreaga lume. Ura este, se știe, un sentiment care duce la anihilarea valorilor. Când urăm ceva, punem între acel ceva și noi un puternic resort de oțel care împiedică orice fuziune, fie chiar tranzitorie, a acelui lucru cu spiritul nostru. Pentru noi

există numai acel aspect spre care ne mână resortul urii; tot restul fie ne este necunoscut, fie îl uităm încetul cu încetul, înstrăinându-l de noi. Cu fiecare clipă obiectul se șterge din mintea noastră, se risipește ca fumul, pierzându-și valoarea. În felul acesta, pentru spanioli universul a devenit ceva rigid, uscat, sordid și pustiu. Sufletele noastre străbat drumurile vieții cu o expresie acră, suspicioase și fugare ca niște câini costelivi și flămânzi. Printre paginile simbolice ale unei întregi epoci de viață spaniolă va trebui să le includem neapărat pe acelea de-a dreptul înspăimântătoare în care Mateo Alemán¹ schițează alegoria Nemulțumirii.

Dimpotrivă, iubirea ne leagă de lucruri, chiar dacă legătura este trecătoare. Te-ai întrebat, cititorule, ce trășături noi capătă un lucru atunci când iubirea noastră se revarsă asupra-i? Ce simțim când iubim o femeie, când iubim știința, când ne iubim patria? Înainte de orice altceva, vom afla următoarea caracteristică: obiectul iubirii ne apare ca ceva indispensabil. Lucrul iubit este deocamdată ceea ce ni se pare nouă indispensabil. Indispensabil! Cu alte cuvinte, nu putem trăi fără el, nu putem admite o viață în care noi să existăm, iar lucrul iubit să nu existe, îl considerăm ca făcând parte din noi înșine. Există, prin urmare, în iubire o amplificare a individualității care absoarbe lucrurile din jur și care le face să se contopească cu noi. O asemenea legătură și contopire ne îngăduie să pătrundem adânc în proprietățile lucrurilor iubite. Le vedem întregi, ni se dezvăluie cu toată valoarea lor. Atunci ne dăm seama că obiectul iubirii, la rândul său, face parte din alt lucru, că are nevoie de acest lucru, că este legat de el. Fiind indispensabil pentru obiectul iubirii noastre, devine indispensabil și pentru noi. În felul acesta iubirea

---

¹) Mateo Alemán (1547–1614), autorul celebrului roman picaresc *Guzmán de Alfarache*, care aparține unei faze de pesimism și gravitate sumbră a genului.

leagă lucrurile unul de altul și pe toate le leagă de noi, într-o structură esențială indestructibilă. Iubirea este un arhitect divin care a coborât pe pământ, după cum spune Platon, ὅστε τὸ πᾶν αὐτὸ αὐτῷ συνδέεσθαι – „pentru ca toate lucrurile din univers să fie legate între ele“*.

Lipsa de legătură înseamnă anihilare. Ura care duce la lipsă de legătură, care izolează și dezleagă, fărâmițează lumea și pulverizează individualitatea. În mitul caldeean al lui Izdubar-Nimrod, văzându-se zeița Iștar, o semi-Junonă, o semi-Afrodită, disprețuită de Nimrod, îl amenință pe Anu, zeul cerului, cu distrugerea creației prin simpla suspendare timp de o clipă a legilor iubirii care leagă într-un tot ființele, printr-o simplă pauză în simfonia erotismului universal.

Noi, spaniolii, oferim vieții o inimă blindată cu ranchiună, și lucrurile, izbindu-se de acest blindaj, ricoșează și sunt respinse cu cruzime. Există de secole în jurul nostru o neconținută și progresivă prăbușire a valorilor.

Am putea să ne spunem ceea ce poetul satiric din secolul al XVIII-lea spune împotriva lui Murtola, autorul unui poem intitulat *Della creazione del mondo* (*Despre făcerea lumii*):

*Il creator di nulla fece il tutto,
Costui del tutto una nulla, e in conclusione,
L'un fece il mondo e l'altro l'ha distrutto.*¹

În aceste eseuri aș îndrăzni să le propun cititorilor mai tineri decât mine, singurii cărora mă pot adresa personal fără să par lipsit de modestie, să izgonească din sufletele lor orice deprindere de ură și să dorească din toate puterile ca iubirea să stăpânească din nou universul.

---

*) *Banchetul*, 202e [nota autorului, cf. Ortega y Gasset 1966a, p. 313 – M.C.].

1) Ziditorul din nimic a făcut totul, / Pe când el din tot a făcut nimic și, în concluzie, / Unul a făcut lumea, iar celălalt a distrus-o (it.).

Pentru a-i atrage pe acest drum nu am la îndemână decât un singur mijloc: să le prezint spectacolul unui om stăpânit de o vie dorință de cunoaștere. Printre diferitele forme de iubire, există una singură cu care aș putea să-i molipsesc pe ceilalți: dorința de a înțelege. Mi-aș împlini toate năzuințele dacă aș izbuti să tai în acea mică porțiune a sufletului spaniol ce se află la îndemâna mea câteva fațete noi de sensibilitate ideală. Lucrurile nu ne interesează fiindcă nu aflăm în sufletul nostru suprafețe favorabile în care să se reflecte, și e nevoie să multiplicăm fațetele spiritului pentru ca teme nenumărate să-l poată răni.

Într-un dialog platonicească dorință de a înțelege este numită ἐρωτικὴ μωρία – „nebulie de iubire“*. Și chiar dacă impulsul de a înțelege lucrurile nu este forma originară, geneza și încununarea iubirii, cred însă că este simptomul său obligatoriu. N-am nici o încredere în iubirea unui om față de prietenul ori față de drapelul său, dacă nu-l văd silindu-se să-și înțeleagă dușmanul sau cauza vrăjmașă. Am observat că, cel puțin pentru noi, spaniolii, este mai ușor să ne înflăcăram pentru o dogmă morală decât să ne deschidem sufletul față de exigențele verității. Cu foarte mare ușurință ne subordonăm definitiv voința unei atitudini morale rigide, în loc să ne păstrăm judecata mereu deschisă, gata în orice clipă să accepte schimbările și corecțiile necesare. S-ar putea spune că îmbrățișăm imperativul moral ca pe o armă pentru a ne simplifica viața anihilând porțiuni imense din univers. Cu o privire pătrunzătoare, Nietzsche a descoperit mai demult în anumite atitudini morale forme și produse ale ranchiunii.

Nimic izvorât din ranchiună nu ne poate merge la inimă. Ranchiuna este o emanație a conștiinței de inferioritate.

---

*) *Phaidros*, 265b [nota autorului, cf. Ortega y Gasset 1966a, p. 314 – M.C.].

Este suprimarea imaginară a celui pe care nu-l putem suprima în realitate prin propriile noastre forțe. În închipuirea noastră cel pe care-l urâm are aspectul livid al unui cadavru; l-am ucis, l-am anihilat cu gândul. Dar pe urmă, când îl întâlnim în realitate viu și nevătămat, ni se pare că este un mort lipsit de docilitate, mai tare decât bieteles noastre puteri, și că existența lui constituie o batjocură personificată, disprețul viu față de condiția noastră neputincioasă.

O formă mai rafinată a acestei morți anticipate pe care ranchiunosul o rezervă dușmanului constă în a se lăsa pătruns de o dogmă morală, și astfel, îmbătați de un eroism părelnic, ajungem să credem că dușmanul nu are nici un pic de rațiune, nici o fărâmbă de dreptate. Este bine cunoscut și simbolic cazul acelei bătălii împotriva marcomanilor în care Marc Aureliu a aruncat în luptă înaintea soldaților câțiva lei de circ. Dușmanii s-au dat înapoi înspăimântați. Dar comandantul lor le-a strigat atunci cu glas de tunet: „Nu vă speriați! Sunt câini romani“. Liniștindu-se dintr-odată, fricoșii de până atunci s-au năpustit asupra romanilor și au ieșit biruitori. Iubirea luptă și ea, nu vegetează în pacea tulbure a compromisurilor; dar luptă împotriva leilor știind că sunt lei, și nu-i ia drept câini decât pe câinii adevărați.

Această luptă împotriva unui dușman pe care-l înțelege este adevărata toleranță, atitudinea specifică sufletelor robuste. De ce oare la neamul nostru este atât de rară? Ramón Campos, gânditorul din secolul al XVIII-lea a cărui carte capitală a fost descoperită de Azorín, scria: „Virtuțile descendente sunt rare la popoarele sărace“*. Cu alte cuvinte, la popoarele slabe.

---

*) Ramón Campos, *De la desigualdad personal en la sociedad civil* [*Despre inegalitatea personală în societatea civilă*], Paris, 1823, p. 133 [nota autorului, cf. Ortega y Gasset 1966a, p. 315 – M.C.].

CUPRINS

Prefață.

Don Quijote, modernitatea spaniolă și filozofia lui José Ortega y Gasset	7
<i>Notă asupra ediției.</i>	23
<i>Tabel cronologic.</i>	25

MEDITAȚII DESPRE DON QUIJOTE

CITITORULE...	37
MEDITAȚIE PRELIMINARĂ	61
1. Pădurea	62
2. Adâncime și suprafață.	63
3. Pâraie și granguri	66
4. Lumi ascunse	69
5. Restaurație și erudiție	71
6. Cultura mediteraneeană	76
7. Ce i-a spus lui Goethe un căpitan	80
8. Pantera sau despre senzualism.	83
9. Lucrurile și înțelesul lor	88
10. Conceptul.	92
11. Cultură – Siguranță	94

12. Lumina ca imperativ	96
13. Integrare	100
14. Parabolă	103
15. Critica – o formă de patriotism.	103
PRIMA MEDITAȚIE	108
1. Genuri literare	109
2. Romane exemplare	110
3. Epica	114
4. Poezia trecutului.	115
5. Rapsodul	118
6. Elena și Madame Bovary.	120
7. Mitul, ferment al istoriei.	122
8. Cărți de cavalerie	123
9. Dulapul cu păpuși al meșterului Pedro	127
10. Poezie și realitate.	128
11. Realitatea, ferment al mitului	131
12. Morile de vânt	133
13. Poezia realistă	134
14. Mimul	137
15. Eroul	138
16. Intervenția lirismului	140
17. Tragedia	141
18. Comedia.	145
19. Tragicomedia	148
20. Flaubert, Cervantes, Darwin.	150

GÂNDURI
DESPRE ROMAN

Decadența genului	158
Autopsia.	161
Să nu definești	163

Romanul, gen târăganat	165
Funcție și substanță	167
Două teatre	168
Dostoievski și Proust	174
Acțiune și contemplație	180
Romanul ca „viață de provincie“	186
Ermetism	190
Romanul, gen stufos.	195
Decadență și perfecțiune	197
Psihologie imaginară	199
Scurtă încheiere	202